

נשים בעתונות הישראלית

עדית ויטמן

כל בוקר, אחרי הטיפול בהנהלת הבית ובילדים, התיישבה על יד השולחן הארוך מול בן יהודה בחדר עבודתו. אליעזר מסר לה את מדור האשה, הבידור והספרות בעתונו היומי. חמדה הכניסה חיים חדשים לעתון. היא כתבה סיפורים על חיי הארץ, תרגמה משפות זרות על אמנות, על אופנה, וכל מיני פרפראות. לראשונה נתקלה בהתנגדות האוכלוסייה הירושלמית משום ש'היא מכניסה "דברי הבל" לחיים הרציניים של היהודים בארץ. אך קמעה קמעה התקרבו אליה מכל השכבות ונהנו מהעתון התוסס.¹

כמעט חמישים שנה אחר כך, בשנת 1939, עבדה אשה צעירה בשם לאה גינצבורג (לימים, פריד) במשרד עורכי דין בחיפה, ובמסגרת עבודתה נזדמנה לבית המשפט. להפתעתה, שמעה שם סיפורים אנושיים, שלא ניתן להם ביטוי בעתונות של אותם הימים. גינצבורג העלתה את רשמיה על הנייר והציעה את הסיפורים לעתונים שונים. לאחר זמן מה נפתח עתון בשם "המשקיף", והיא נתמנתה לנציגתו בחיפה והצפון. וכך היא מספרת:

בתחילה התייחסו להיותי אשה קצת בספקנות, אבל כשראו את ההצלחות שלי — החליטו שזהו זה. העבודה או לא היתה כמו היום. לא היו טלפרינטרים והיה קשה להשיג שיחת טלפון. גם משרד לא היה והכל התמקם אצלי בחדר. משם טילפנתי, שם חייתי ושם עבדתי. העבודה היתה די קשה, מפני שלא היו אז שום מקורות אינפורמציה, והייתי צריכה לחקור בעצמי בשביל לגלות דברים. בתור אשה היה לי הרבה יותר קל להשיג את מקורות האינפורמציה מאשר לגברים. קצת חיוך, "חיינ'לה" כמו שאומרים, והאנגלים האלה, את יודעת, קנית אותם ב"סמייל". זה מאד עזר לי. יצרתי לי קשרים כאלה, שאיפשרו לי כניסה חופשית לכל המקומות הדרושים, מהמטרה והבולשת ועד בכלל. לעומת זאת, מי היו אז הגברים שעבדו בעתונות? בדרך כלל עסקני ציבור מבוגרים. מאד מבוגרים. ואני הייתי כמו הפרח בין הקוצים האלה.

— ולא היו עתונאיות אחרות?

לא. אחר כך, לאט לאט, התחילו לפלוש נשים למקצוע. אבל אז, כשהיו רואים אותי הולכת עם הפנסו והעפרון ביד... אני הייתי משהו מיוחד. לא היו רגילים שאשה תעשה דבר כזה. גברים — כן, אבל נשים — לא. היום, כשאני רואה את כל העתונאיות הצעירות האלה, עם כל התנאים, אני אומרת לעצמי: "לכל הרוחות, הן נוסעות במכונית, יש להן את ה'ביפר' הזה." אני מתמלאת קנאה. למה אני הייתי צריכה לחפור כל כך קשה? זה היה ממש כיבוש עבודה, מלאכת כיבוש המידע.

חמדה ואליעזר בן יהודה

בשנת 1892, חודשים מעטים לאחר שמתה עליו אשתו הראשונה, נשא לאשה אליעזר בן יהודה, מתייה השפה העברית, את אחותה הצעירה, חמדה, והביא אותה עימו לביתו שבירושלים. חמדה, שהיתה עד אז תלמידת מיכללה במוסקוה, נרתמה במרץ רב ללימוד השפה העברית, ועד מהרה החלה להשתלב גם בעבודתו העתונאית של בעלה.

"במשך הזמן היתה חמדה לשותפו של בן יהודה בעבודתו הקדושה," כתבה דולה בן-יהודה ויטמן במלאת עשור למותה.

קליטתן ושילובן בענפי הכלכלה שונים משל גברים. אי השיויון מתחיל בנקודת המוצא: בכניסה לעבודה, בהזדמנויות המקצועיות ובתפקידים השונים המוצעים לגבר ולאשה והוא מלווה את האשה במשך כל חיי העבודה שלה. שרשיה של ההפליה הגלויה והסמויה נעוצים בתפיסות חברתיות, תרבותיות ומסורתיות, המקבלות חיזוקים כלכליים בחברה המודרנית.

"נשים מעטות ממלאות תפקידים בכירים. כמעט בכל המקצועות ואפילו בעיסוקים 'נשיים' מובהקים, תופסים גברים את עמדות הניהול והפיקוח. אפשרויותיהן של נשים לניידות מעיסוק לעיסוק ולקידום בתוך ההיררכיה המקצועית או המנהלית, מוגבלות או חסומות. ההתפלגות המקצועית של הנשים במשלחי היד מבטאת חוסר איוון היררכי ומקצועי. בקבוצת המנהלים, שהיא אמנם קבוצה קטנה אך חשובה בהשפעתה על שוק העבודה, הנשים מהוות רק 4.8 אחוזים."

תמונת המצב שמציג דו"ח הוועדה למעמד האשה, מוצאת חיזוקים לא מעטים במפת התעסוקה של הנשים העתונאיות, כפי שהיא משתקפת בנתוני אגודת העיתונאים, נכון לשנת 1987:

אמנם חלה עלייה משמעותית במספרן היחסי של העתונאיות והוא עתה 33 אחוזים מכלל החברים (אחוז דומה לחלקן היחסי של הנשים העובדות בכלל האוכלוסייה בישראל לפני עשר שנים!), אולם בחתך פונקציונלי נמצא, כי מרבית הנשים מתרכזות בתא כתבי אופנה (17 נשים לעומת אפס גברים), תא מבקרי תרבות ואמנות (22 נשים לעומת 35 גברים) ותא כתבי משפחה וצרכנות (61 נשים לעומת 12 גברים), כאשר בקרב העורכים בתחום גדל היחס ומגיע ל-18 נשים לעומת אפס גברים. האמנם אי שוויון? חוסר איוון היררכי ומקצועי? הפליה גלויה וסמויה? ואם כן, האם גם תחושת קיפוח? תסכול? קריאת חיגור? צביה בן-שלום, יו"ר תא משפחה וצרכנות באגודת העתונאים, ועורכת מדור "אדם וביתו" בעתון "על המשמר":

השם הרשמי של התא היה תא כתבות "מדורי נשים", ואנחנו לחצנו שהוא ישונה. גם עתה, מאחר שבתא כתבי הצרכנות והמשפחה מרכזות מרבית הנשים, קוראים לו בקיצור — "תא עתונאיות". כאשר למדורים עצמם, אף עתון שמכבד את עצמו איננו אומר שיש לו מדור לנשים. המדורים הללו נקראים מדור למשפחה, איכות חיים, סגנון, זמנים מודרניים, אבל לפחות 50 אחוזים מהחומר מוקדשים לנשים — אופנה, קוסמטיקה, עניינים הקשורים בהריון ולידה ועוד. אני נוהגת להכניס למדור שלי גם כל מה שקשור באירגוני נשים. למה? כי אני יודעת, שאם אני לא אכניס את זה אצלי — זה לא יכנס לעתון בכלל. הכל באשמת מדיניות העתון.

לאה פורת, עורכת מדור "חוג בית" ב"הארץ", החלה לעבוד בעתון כפריילנסרית. בשנת 1971 התקבלה לעבודה, כחברת מערכת במדור לכית ולאשה.

כשהייתי רומזת לעורכים שברצוני לעבור למדור אחר, היו צוחקים ואומרים, שלא מחליפים סוס בעלייה. מדורי הנשים או הצרכנות נחשבים למעוזים הנשיים. הגברים עוסקים בשולי הצרכנות, כשהנושא נחשב ל"כלכלי". אמנם, אי אפשר לומר שהנשים ב"הארץ" נדחקות

בשלב מסויים נאלצה לאה לעזוב את חיפה ולעבור, בעקבות בעלה, לאזור תל אביב. רחובות העיר הלא מוכרת לא קסמו לה, והיא מצאה את עצמה בחדר הגלופות והטלפרינטרים של "מעריב".

התחלתי שם, אחר כך עברתי למהדורות האזוריות ומהן ל"דסק", בעריכת חדשות. זאת היתה עבודה של עצבים ועצבים ועוד עצבים — התחרות עם השעון, מפני שהיה "דד ליין" וצריך היה להוריד את החומר לדפוס, ואני הייתי צריכה לעבוד עליו ולתת כותרת, ותמיד פחדתי שהכותרת לא נכונה ואולי זה לא זה, וצריך היה גם לדעת מה לקצר.

— איך התייחסו העיתונאים לכך שאה, אשה, מקצרת להם ועורכת אותם?

זה היה מובן מאליו. כשבאו בטענות, אמרתי להם "תכתבו יותר טוב." — גם שם היית עתונאית — אשה יחידה?

לא. ב"מעריב" כבר התחילו לעבוד נשים. אני חושבת, שתמר אבידר התחילה אז וקצת יותר מאוחר, טלילה בן זכאי. כשאני באה היום למערכת, אני רואה שהנשים כבשו את העבודה, ומסתבר שבכל מקום הן כבשו, בכל עתון.²

בשנת 1987, היו רשומים באגודת העתונאים 630 חברים, מתוכם 208 נשים-עתונאיות (כולל עובדות רשות השידור), דהיינו: 33 אחוזים מכלל החברים. בעתונות הכתובה, (בששת העתונים היומיים הגדולים) לעומת זאת, יורד חלקן היחסי של הנשים ומגיע ל-29.6 אחוזים בלבד — 127 עתונאיות מתוך 439 העתונאים הרשומים באגודה.³

אכן, מאז אותם ימים רחוקים בהם היו חמדה בן-יהודה ולאה גינצבורג-פריד ז"ל, שנפטרה לא מכבר, תופעות חברתיות יוצאות דופן, נשפכו בעולם התקשורת הרבה נחלי דיו ועופרת, ונשים לא מעטות בחרו בעתונאות כמקצוע ודרך חיים. אולם יש לזכור, כי אמצעי התקשורת הם קודם כל מקום עבודה ומקור פרנסה לעוסקים בענף. מן הראוי, אפוא, לבחון את מעורבותן של הנשים בהם על רקע מקומן בשוק התעסוקה בכלל. לצורך כך מעניין להציג דו"ח הוועדה למעמד האשה בישראל⁴, שהונח על שולחן ראש הממשלה בחורף 1978.

הפליה? תחושת קיפוח?

בפרק הראשון של הדו"ח, הדין בפיתוח שוויון הזדמנויות לתעסוקה, הכשרה וקידום מיקצועי, נאמר, בין השאר:

"בשנים האחרונות אנו עדים לשינויים בדפוסי התעסוקה של נשים, לעלייה משמעותית במכסת השתתפותן בכוח העבודה ולהגדלת תרומתן לפעילות המשקית. נשים בישראל מהוות כשליש מכוח העבודה האזרחי, כאשר 33 מכל 100 נשים בגיל העבודה הן נשים העובדות מחוץ למשק ביתן. שיעור הנשים העובדות מכלל אוכלוסיית הנשים הולך ועולה בשיטתיות ובהתמדה במשך שני העשורים האחרונים ומגיע לכ-32% במוצע בשנת 1977. זאת, לעומת 28.6% בשנת 1967. אחוז ניכר של נשים מועסק בעבודה חלקית — כ-34% לעומת כ-11% מבין הגברים, ומגמה זאת נמצאת בעליה."

הדו"ח ממשיך וקובע, כי "אין בכל אלה כדי להבטיח להן שוויון בעולם העבודה. על אף חלקן היחסי ההולך וגובר של נשים בעבודה,

מקצוע עתונאי "נשי" - תצוגות אופנה

מקצוע עתונאי "גברי" - ספורט

לקרן זוית. מבחינת תנאי העבודה, פורמלית ומעשית, הן שוות לגברים. אבל אין להן שיוויון הזדמנויות. כשמתפנות משרות, ובפרט בתחום הפוליטי, די מובן מאליו שיפנו לגבר. יש עתודה של נשים, אבל לא פונים אליהן.

לשם השוואה, בתאי הכתבים לענייני ערכים, העופה, חקלאות וספורט לא רשומה אף אשה-עתונאית, וגם בשאר התאים הנחשבים לבעלי יוקרה לא שפר חלקן. רשימה חלקית: תא כתבי בתי-משפט (שתי נשים לעומת 10 גברים), תא כתבי משטרה (שתי נשים לעומת 18 גברים), תא כתבי כלכלה (11 נשים לעומת 49 גברים), תא כתבים צבאיים (שתי נשים לעומת 20 גברים), תא כתבים לענייני מפלגות (חמש נשים לעומת 16 גברים).

כתבת צבאית ראשונה

למרות חוסר האיזון המובהק בהתפלגות הפונקציונלית, יש גם בנתונים אלה כדי להצביע על שינוי-מה בגישות המקצועיות הרווחות בעולם התקשורת הישראלי. המציאות מעידה, כי בד בבד עם העלייה במספר העתונאיות, חלה גם פריצה של נשים למה שנחשב כתחומים בלתי קונבנציונליים על פי אמות המידה המיושנות. הסיקור הצבאי, לדוגמה, נחשב מאז ומתמיד לתחום הסיקור הגברי המובהק בעיתור בעתונות, והיה, עד לא מזמן, בחזרת "טבר" מוחלט לנשים. בשנת 1981, נראו סיכויי אשה לזכות במינוי של כתבת צבאית כחלומות באספמיה. כל עורכי העתונים דאו, למעט עורך "על המשמר" מרק גפן, לא אהדו את הרעיון. עורך "הארץ", גרשום שוקן, למשל, נימק את דעתו בכך, ש"כתב צבאי הרי צריך לקיים קשרים חברתיים עם מקורות האינפורמציה שלו, עם קציני צה"ל. זוהי חברת גברים, ולאשה יהיה קשה ליצור מגעים כאלה."⁵

מגיב ישראל זמיר, משנה לעורך "על המשמר":

אני לא בטוח שלגבר יש יותר נגישות למערכת הצבאית מאשר לאשה. נהגתי להחליף לעתים את הכתב הצבאי שלנו והייתי רואה, שמה שטלי זלינגר משיגה מקצינים גבוהים הוא לאין ערוך יותר ממה שאני הייתי מסוגל להשיג. כך, שאני לא בטוח שהנגישות הגברית תופסת. יש עמדות שבהן דווקא נשים משיגות יותר.

גם עידו דיסנצ'יק, עורך "מעריב", איננו שולל על הסף את האפשרות להעסיק כתבת צבאית:

אנחנו לא נחאמץ למצוא אשה, דווקא כדי להוכיח שאנחנו לא פוסלים את האפשרות. הבעיה היחידה זו היכולת שלה להקדיש את עצמה לתפקיד. כתבת צבאית זה "רצח". זה לא יום ולא לילה. אשה שמסוגלת לתת התחייבות כזאת, היא מועמדת, בתנאי שכישוריה טובים לפחות כמו כישוריו של מי שמתחרה בה.

יש, כמובן, גם צד אחר למטבע. אומר יוסי קליין, עורך "חדשות":

אם תבוא אלי קצינת ח"ן ראשית ותציע עצמה לתפקיד — אני אניח שיש לה ניסיון. זאת אומרת, שאני מציע את תחומי הסיקור על פי השתקפות החיים, והחיים קבעו שבתחום הצבאי אשה מועדפת פחות מגבר.

עמדה דומה הביעו גם אחרים, דהיינו: לא דעה קדומה מקצועית אלא נורמות חברתיות מושרשות היטב.

זמיר:

האם היינו מרשים לאחת הבנות לנסוע לעזה לו היתה מבקשת? אני חושש להגיד, שמתוך דאגה לבריאותה, ולא מתוך חשש שתשיג פחות חומר, הייתי מהסס.
— האם יש מתנדבות?
לא.

דיסנצ'יק:

המקום היחיד שאנחנו מגבילים בחירת נשים זה מקום שיש בו סיכון גופני או שהוא מחייב מידה מסוימת של כוח פיזי. למשל, כתב בשטחים שיצטרך לברוח או שעלול לחטוף מכות. היתה לנו כתבת באזור השרון, שהיתה אחראית גם על חלקים בגדה, אבל נוצר מצב שהגענו למסקנה משותפת שיקשה עליה לצאת למקומות האלה. גם בגלל הסיכון.

בעיתון "חדשות", לעומת זאת, הובעה נכונות להעסיק אשה ככתבת לענייני שטחים בהנחה, "שאם אדם מציע את עצמו לתפקיד כזה, הוא מודע לקשיים הפיזיים הכרוכים בו." יחד עם זאת, לא הועמדו הדברים במבחן מעולם, מאחר שכאשר נמצאה כתבת שהציעה את עצמה לתפקיד, כבר היתה המישרה חפוסה.

גם ב"ידיעות אחרונות" לא מתלהבים מהרעיון לשלוח נשים לקווים הקדמיים. אומר דב יודקובסקי, העורך הראשי:

מעולם לא עשינו אצלנו הבחנה בין גבר ואשה. אם אי פעם עלתה המחשבה, זה חל אך ורק על מקצועות שהם במובהק "גבריים", כמו למשל, כדורגל, או כתב צבאי. אמנם יש כתבת צבאית בעתון "דבר", והיא כתבת טובה, אבל כשם שרוב הנמצאים בקו הם גברים, כך מחייב ההגיון שרוב הכתבים יהיו גברים, כי יש לאשה מגבלות מסוימות. זה לא נובע מיכולת כתיבה אלא שהסטרוקטורה הפיזית שונה.

משהחליטה חנה זמר, עורכת "דבר", למנות את טלי זלינגר לכתבת הצבאית של העתון, לפני חמש שנים, היו רבים שראו במינוי קוריוז. אולם, חרף כל זאת, התווספו בחודשים האחרונים עוד שתי כתבות צבאיות למדיה: כרמלה מנשה, ב"קול ישראל" ורוזט חכים, בחטיבה הערבית של הרדיו.

לא פחות שנוי במחלוקת הוא נושא הסיקור בשטחים, בפרט על רקע אירועי התקופה האחרונה.

יודקובסקי:

אנחנו שולחים כתבות שלנו לכסות את השטחים, למרות שאני לא הייתי ממנה אשה לכתבת שטחים. לא הייתי רוצה את האחריות, שהרי בכל זאת, יש הבדל אם מתנפלים על אשה או על גבר.

האם להרשות לעתונאיות לסקר את ה"אינתיפאדה"?

”יש התקדמות”

גם סיקור הספורט נחשב לממלכה גברית כמעט בלעדית.

זמיר:

זה מעניין. את מכירה הרבה נשים שהן ”תולות ספורט”? באופן טבעי, לא צמחו נשים לתוך המקצוע. אם היתה באה אשה ומציעה את עצמה לתפקיד — לא היינו פוסלים. אבל הן לא באות.

מהם, אפוא, השיקולים, המנחים את מקבלי ההחלטות בכל הכרוך בציוות האנשים ובחלוקת המשימות והתפקידים במערכת? על פי עדותם של עורכי העיתונים היומיים, אין מינו של הכתב או הכתבת אחד מהם.

קליין:

השיקול הראשון הוא מידת ההתאמה של האיש לתחום. יש תחומים מקצועיים, המחייבים את העוסקים בהם למומחיות בתחומי, ולצורך כך חשוב הרקע המקצועי של הכתב. לגבי תחומים אחרים חשובים התכונות הבאות: יכולת השגת חומר, התמצאות, יכולת קשירת קשר עם אנשים, ורק לאחר מכן — כושר ביטוי. אני כופר בגישה, שמינו של אדם הוא אמת המידה לקבלתו לתפקיד.

יודקובסקי:

כמידה שזה תלוי בי, אני לא אנהל שום מדיניות על רקע של היות העיתונאי גבר או אשה. מעולם גם לא לקחתי אשה לעבודה, במטרה שתקבל אינפורמציה בזכות נשיותה. למרות שאני ער לכך שסמדר פרי, למשל, בזכות היותה נאה ובלונדינית, עושה רושם במצרים יותר מגבר.

חנוך מרמרי, עורך המשנה של ”הארץ”:

בדרך כלל מדברים על רקורד, שאדם צבר לעצמו: עבודה מקצועית, אמינות, אמביציה — שהיא הכרחית בעבודה עיתונאית — כוח התמדה, לויאליות, ראייה אתית שאפשר לבטוח בה. לו הייתי בא לאישי משרה, לא הייתי פונה לציבור במודעה אלא הייתי לוקח אדם, שכבר הוכיח את עצמו בתחום אחד ושאפשר לקדמו לתחום אחר.

ניבה לניר ערכה עד לאחרונה את עמודי הפנים ואת עתון השבת ב”דבר”, וכתבה במקביל בנושאי ספרות, פוליטיקה וכלכלה. לדבריה: ”הכתיבה תלויה בכשרון, חריצות, אחריות ומיומנות. אני לא חשתי בהעדפה של גברים על פני. לא היתה לי שום בעיה. לא ב”דבר”.

גם חנה זמר, עורכת ”דבר”, מעידה על עצמה שהיא מקלה על נשים להתקדם בעתון, לא מטעמי פרוטקציה פמיניסטית על בסיס הזהות המינית, אלא מטעמי איכותיות:

יש שורה שלמה של תפקידים חשובים בעתון, שנתפסים בידי נשים. טלי ולינגר, הכתבת הצבאית שלנו, היתה הכתבת הצבאית הראשונה בארץ. היתה לי עורכת לילה ראשית, שיצאה לגימלאות. מנהלות הסניפים בירושלים ובחיפה הן נשים וכן גם עורכת השבת שלי, הכתבת לענייני מפלגות, העורכת הכלכלית, ועוד. כך אני שקטה יותר, כי אני יודעת שנשים מתייחסות לתחום האחזיות, במיוחד אם הוא לא נשי במובהק, ברצינות רבה יותר, ואני יכולה לסמוך עליהן. אני לא רוצה חלילה להגיד, שאי אפשר לסמוך על גברים, אך נשים הן פשוט טובות

מאוד, במיוחד במקצוע העיתונות. אני חושבת, שחמישים אחוז מהתפקידים מגיעים לנשים.⁶

זמר עצמה צעדה במסלול, שמעט מאד עתונאיות מורגלות בו: כתבת פרלמנטרית, כתבת מדינית, שליחת ”דבר” בארצות הברית, מרכזת הסניף הירושלמי, עורכת משנה ומזה 17 שנה עורכת ראשית.

אני לא יכולה להגיד שבלמו אותי. גם אפשרו לי להגיע וגם מאוד השתדלתי. בשנים האחרונות יש הרבה יותר נשים, שמגיעות לעמדות באמצעי התקשורת שלא נחשבו לעמדות נשיות קודם לכן. יש התקדמות. כרוך שנשים יכולות להתקדם היום הרבה יותר מאשר לפני עשרים שנה.

פמיניזציה של המקצוע

עובדתית, קיים פער בין מספרן היחסי של הנשים העתונאיות במערכות העיתונים לבין מספר ממלאות התפקידים הבכירים שביניהן. זו איננה בשום פנים ואופן תופעה ייחודית לעולם התקשורת הישראלי. באוקטובר

עורכת ”דבר” חנה זמר

יש היום הרבה יותר עתוננים ובכללם מוספים, מקומונים ועתוני נשים. חלק גדול מהכתיבה העתונאית נעשה על בסיס פרילנס, ללא מחויבות, ונשים עונות על הדרישה הזאת יותר מגברים. גם השכר הנמוך הדחיק את הגברים לתפקידים נלווים כמו ייעוץ תיקשורת ויחסי ציבור, כך שבאופן יחסי נשארו יותר עתונאיות בשטח. בנוסף, יש היום בעתונות הרבה קטעי רכילות ודיווח על אירועים, ומספרם של כתבי החברה, שאחוז הנשים ביניהם גבוה, עלה.

לאור כל הנתונים האמורים, האם תהפוך העיתונות למיקצוע נשי?

צביה בן-שלום:

יש בהחלט פמיניזציה של המקצוע. זה הולך בד בבד עם ירידת השכר וירידת קרנו של המקצוע. זה הולך ממש לקראת המצב הקיים בהוראה, או מה שקרה בגוש המזרחי עם מקצוע הרפואה. להערכתך, ככל שהמשרה משתלמת יותר — יש בה פחות נשים, כי הגברים שהתמקמו בה אינם מפנים את מקומם.

אחרים זהירים יותר בהערכותיהם לגבי העתיד:

לאה פורת:

אני לא יודעת אם אפשר לדבר על מגמה של פמיניזציה. מה שברור הוא, שהנאורות המלווה את מקצוע העתונות אינה חלה בכל הקשור לנושאי קידום נשים, שבו יש הרבה מאד שמרנות.

ניבה לניר:

אני לא חושבת שהעתונות תהפוך למיקצוע נשי. זה מקצוע מאד מלאה, שוחק ואפילו מייאש. יחד עם זאת, יש בו משהו מושך, תחושה קוסמת של עוצמה, שהגברים לא יותרו עליה בקלות. בנוסף, יש בעתונות שילוב של תכונות נדרשות כמו סקרנות, חקרנות ועיבוד נתונים מהיר — שאינן יכולות לאפיין צד אחד של החברה דווקא.

צביה כהן:

אני מאמינה, שהעתונות היומית תישאר באחוזים גבוהים יותר מקצוע של גברים, בגלל הקושי של שעות העבודה. כאן צריך ניידות ומוכנות. העתון נוצר מחדש כל יום. הוא נבחן כל יום. אלה לא דברים שניתן לדחות. ה"ד ליי"ן" מכתוב את אפשרויות הנשים לעבוד במשרה מלאה ובה בעת לקיים חיי משפחה. זה קשה. אי אפשר להתעלם מכך, שהמקצוע מביא לחצים, ושלתונאית בעמדה בכירה יש קושי לעשות את שני הדברים ביחד. העובדה היא, שעתונאיות רבות המגיעות לעמדות בכירות — אינן מנהלות בית וחיי משפחה כמו כן המקובל של המלה.

פרופיל של עתונאית

כדי להמחיש את תהליך הצטרפותן של נשים למקצוע העתונות בישראל, הרי סקירה קצרה: בשנת 1959 הגיע מספר הנשים במקצוע ל-24, כפליים ממספרן כשבע שנים קודם לכן. עם זאת, במשך שנים אלה כמעט הוכפל מספר הגברים בתחומי התקשורת השונים, כך שלא היה כאן גידול בשיעור היחסי של הנשים המועסקות במדיה. לפי ספר השנה של העתונאים תשי"ט, הסתתרו מאחורי מצב זה גישות לא רציניות לפוטנציאל הגלום בכוח האדם הנשי, וקשיים הכרוכים בתנאי עבודה

1978, קבע בית המשפט הפדרלי בארצות הברית, כי על הנהלת ה"ניו-יורק טיימס" לאייש בנשים לפחות חמש מתוך 22 המשרות הבכירות הקיימות בעתון, כדי לאפשר לנשים, המהוות רבע מכוח העבודה של העתון לתפוס עמדות בכירות באופן יחסי למספרן. קליין:

אני לא בעד אכיפת נשים לתפקידים בכירים, כי אני רואה לזה אי שוויון מיני. זה הופך אותן לאובייקט מיני, שעל פיו הן נשפטות, ולא לאובייקט מקצועי, שיש לו קריטריונים ברורים מלבד מינו או מינה של האדם. אם הן תהיינה מספיק טובות — אני אקבל אותן. אין סיבה שאני אעודד קבלת נשים רק כדי לשפר את הסטטיסטיקה. ובאשר לקידום, יש היום בעתונות יותר נשים מאשר היו לפני עשר שנים. התהליך הזה יבוא בסופו של דבר לידי ביטוי גם בעמדות הבכירות, ממש כשם שיש היום יותר מנהלות בתי ספר, כיוון שיש יותר מורות. זה תהליך הגיוני, שמתקדם מלמטה למעלה.

גם יתר העורכים דבקים בהנחה, שהיעדר נשים בצמרת הוא פוקנציה של זינוק מאוחר ולא של מדיניות הכשלה מכוונת.

יודקובסקי:

התופעה של נשים בתקשורת היא די חדשה, ואני מניח שכשכא גל הנשים הגדול היו העמדות הבכירות כבר תפוסות.

דיסנצ'יק:

עובדתית, יש ב"מעריב" פחות נשים בעמדות בכירות מאשר גברים. אני חושב, שזה נכון בכל הענף. אני גם חושב, שזה הולך ומשתנה. לפי דעתי, קולט המקצוע בשנים האחרונות הרבה יותר נשים מאשר גברים. אני מניח, שבעוד תקופה מסוימת זה יבוא לידי ביטוי בכמות הנשים שתהיינה בעמדות בכירות.

על פי עדותם של כמה מן העורכים, יותר נשים מאשר גברים פונות היום בבקשה לשלב אותן בעבודות העתונאות. האם אפשר לדבר על בריחה של גברים מן המקצוע?

יודקובסקי:

אפשר בהחלט לומר, שיותר נשים מציעות את עצמן לכתיבה מאשר פעם. יכול להיות שזה כרוך בכך, שיותר נשים יוצאות לעבודה מאשר פעם. מצד שני, הרבה גברים פונים למקצועות אחרים, כמו מחשבים.

זמיר:

מגיעות אלי הרבה יותר נשים המחפשות את הכתיבה מאשר גברים. איפה הגברים? אני חושב שאולי הם הולכים למקצועות, שבהם מרוויחים יותר. בכל אופן, אלי הם לא באים.

מרמרי:

גברים רואים צורך יותר בולט בקריירה מוצקה, גם במובן ההכנסה וגם במובן הסטטוס. פרט לזאת, מערכת של עתון היא מסגרת רודנית ולגברים, יותר מאשר לנשים, קשה לקבל מרות, ואפילו תידורן עלול להתפרש בעיניהם כקריאת תיגר על גבריותם.

צביה כהן, עורכת הירחון "נעמת", מונה את הגורמים לעלייה במספר הנשים בעולם התקשורת:

בעבודה מעניינת ויוצרת, המציבה בפניה אתגרים אינטלקטואליים. היא רוצה לחיות חיים פעילים ולעשות דבר מה בעל חשיבות, אך לא על חשבון היותה אם טובה.

נראה, כי "אשת תקשורת" בישראל אינה מודעת לרוב לקיומו של סטריאוטיפ נשי הנובע מתהליכי סוציאליזציה מקובלים והיא טודחת בכל עת, שלא במתכוון, לחזק את הדגם הקיים. במחקר, התבטאה תופעה זאת בכך, שהנשים העתונאיות טענו בכל דרך אפשרית, כי לנשים סיכויי הצלחה שווים לאלה של הגברים במקצועות השונים מחד גיסא, אך הן מוצאות במקצוען תחומי טיפול חשובים אשר אין ביכולתן להתמודד עימם, מאידך גיסא. על כן, ברוב המקרים אין הן מעוניינות בתחומים אלה. רק מעטות היו רוצות לעבור מתחום לתחום — בדרך כלל מתחום הנושא סטיגמה "נשית" לתחום המוגדר כ"גברי" לפי הסטריאוטיפ הקיים, והתחום ה"גברי" נראה להן כיוקרתי יותר.

למרות כל זאת, העידו הנחקרות לעתים קרובות, "נשיות" מהווה מגבלה במדיה ואף גורמת לאפליה בקידום, בתנאי ההעסקה (עבודה בלתי קבועה לעומת עבודה קבועה), בשיוויון ההודמוניות ולפעמים בשכר.⁹

שלוש שנים לאחר מכן, בשנת 1981, עלה חלקן היחסי של הנשים באגודת העתונאים ל-19.2 אחוזים, לאה אתגר, שברקה את הנתונים כתבה:

בשיחות בלתי רשמיות ובמכתב של מתבונן מן הצד נוצר הרשם, שלאחרונה מופיעות יותר ויותר נשים כחתומות על מאמרים בעתונים. זהו, כמובן, רושם נכון. אין היום כמעט עתון בארץ, שלא מנפנף בשם של איזו כתבת חדשה וצעירה "העושה בדיוק עבודה של גבר", של כתבת אזורית, כתבת בתי-משפט, כתבת לענייני מפלגות או אפילו בנשים העוסקות בעריכת חדשות בשעות הקטנות של הלילה. עם זאת, למרות אווירת הפתיחות השוררת כיום כלפי עבודת העתונאית, מינויים של כתבי העיתון בחו"ל, כתב מדיני, ראש כתבים, כתב צבאי, עורך חדשות ראשי ותפקידים דומים, הם בהחלט נחלתם הכמעט בלעדית של הגברים העיתונאים.¹⁰

"אחוז הנשים עלה"

לסיכום ייאמר: גם אם עדיין רחוקות הנשים העתונאיות בישראל ממיקומן האופטימלי במערכות המדיה המקומיות, אין ספק כי חל שינוי בדימוין ובמעמדן — כחלק אינטגרלי מהמערכת ולא כתופעה יוצאת דופן, טעונת טיפוח ומ"מדרגה שנייה". השאלה המתבקשת היא, כיצד תיראה מפת התעסוקה של התקשורת הישראלית בשנים הבאות. האם תימשך מגמת ההתערות הנשית בהיררכיות השונות של מערך אמצעי התקשורת, על ענפיו השונים?

לאה פורת:

אין לי ספק שאחוז הנשים יעלה, וכן יעלה גם אחוז הנשים בתפקידים בכירים. אני לא מאמינה שנגיע ליחס של אחד לאחד. כל זמן שאשה תצטרך לעסוק בתפקידי הבית בנוסף על העבודה — לא יוכל להיות שיוויון.

ירודים, מניעת עבודות אחריות מנשים, ויחס כללי של "עדיפות שנייה". בשנת 1974 עמד אחוז הנשים שהיו רשומות באגודת העיתונאים על 14.2 אחוזים, לעומת 7 אחוזים בלבד עשר שנים קודם לכן.

"ה'מין החלש' — חזק ב'ממלכה השביעית'", כתבה אז נעמי גוטקינד, במאמר שפרסמה בספר השנה של העתונאים.⁷ אולם מעבר למספרים, היו מסקנותיה מתונות הרבה יותר:

על פני השטח קל להגיע למסקנה, כי "הפריצה הנשית" לעולם התקשורת בישראל בעשור האחרון היא מרשימה, משכנעת ובלתי ניתנת לעירעור. בדיקה מעמיקה יותר — ממתנת את מסקנותינו. גם אם בזכויות סוציאליות, ברמת השכר, ובקביעת הדרגה קיים שיוויון מלא, הרי שבתדמית המקצועית והציבורית של האשה העתונאית לא חל עדיין מיפנה משמעותי. כבואנו, אם כן, לתאר את מעמדה והישגיה של האשה הישראלית בתחום אמצעי התקשורת בשנות השבעים, מתקבלת תמונת פסיפס מורכבת ולא קלה להגדרה.

היו אז בעולם העתונות הישראלית שלוש עורכות ראשיות של עתונים יומיים — חנה זמר ב"דבר", לאה בן-דור ב"גרוסלם פוסט", וד"ר גיזלה מרטון ב"אויקלט". צביה כהן, אז עורכת "דבר הפועלת", שנטלה חלק באותו מאמר, טענה כי "שנת 1974 מהווה נקודת תפנית בתפקידי נשים ומקומן בעתונות הישראלית". בהמשך, סייגה מעט את דבריה: "בעשור האחרון ניכרת, אמנם, תופעה של התקדמות איטית של עתונאיות בכל הסולם המקצועי, אבל בחשבון הסופי לא חל שיפור בתפקידה או בתדמיתה של העתונאית בארץ."

בשנת 1977, התבצע מחקר ראשון מסוגו בנושא "נשים במדיה בישראל". המחקר נעשה על ידי קבוצת סטודנטים, תלמידי מ.א., מהמכון לקומוניקציה באוניברסיטה העברית. המחקר התבסס על 84 עתונאיות, מהן 37% שעסקו בכתיבה לעמודים הפנימיים ולא לעמודי החדשות, 11% במדורי תרבות ואמנות, 15% במדורי נשים וצרכנות, 5% במוספי סוף שבוע, 11% במדורי חינוך ובתכניות ילדים ונוער ברדיו ובטלוויזיה ו-10% בלבד, שהיו קשורות לעמודי החדשות ועסקו בתחומי מדיניות, מפלגות וכדומה. באותה עת היו הנשים כ-20 אחוזים בכלל עובדי מקצוע העתונות בישראל, כרבע מהן במעמד של פריילנסריות.

לצורך המחקר נערך תחילה סקר בזק, וממצאיו הוכיחו בבירור את קיומו של סטריאוטיפ לגבי כתיבה עתונאית "נשית" ו"גברית". הכתיבה ה"נשית", על פי הגדרתם של נשאלים הסקר, התאפיינה במעורבות אישית, חשיפה עצמית, תיאור מפורט ואישי, גישה לרכילות והזדהות יתר בכתיבה עם המין הנשי.⁸

ממצאיו של הסקר איפשרו לצוות, בראשותה של ד"ר דינה גורן, שהופקד על בדיקת מקומה של האשה בתקשורת לצורך דו"ח הוועדה למעמד האשה, 1978, לצייר מעין פרופיל של אשת התקשורת בישראל:

היא מצטיירת בקיום כללים כאשה צעירה. בדרך כלל, בשכבת הגיל 25-35, בעלת השכלה אקדמאית כללית, והכשרה כלשהי בתחום המקצוע. היא שירתה כצה"ל, וברוב המקרים היא נשואה ואם לילדים. בדרך כלל, היא עובדת במשרה מלאה. היא לא הגיעה למקצוע בגלל שאיפות "לעשות כסף" או "חיים קלים", אלא משום שקיוותה לעסוק

כתבת צבאית בפעולה - כרמלה מנשה מ"קול ישראל" בעזה

☆☆☆

1. דולה בן-יהודה ויטמן, "חמדה בן יהודה, עשור לפטירתה", הארץ 6 באוקטובר 1961.
2. עדותה של לאה פריד ניתנה לתרצה יובל, במסגרת מפעל התיעוד כעל פה בנושאי עתונות ותקשורת, שיזמו התכנית ללימודי עתונאות והמכון לחקר העתונות היהודית (בהקמה) באוניברסיטת תל-אביב.
3. הנתונים - על פי ספר השנה של העתונאים, תשמ"ז.
4. דו"ח הוועדה למעמד האשה, כפי שהוגש לראש הממשלה, 1978.
5. לאה אתגר, "האם תהפוך העתונאות למקצוע נשי", ספר השנה של העתונאים תשמ"א, עמ' 175-183.
6. מרי יורק, "נשים בתקשורת - עם חנה זמר", עולם האשה 51, ינואר 1988.
7. נעמי גוטקינד, "המין החלש" - חזק במעצמה השביעית", ספר השנה של העתונאים תשל"ה, עמ' 321-335.
8. דו"ח הוועדה למעמד האשה, עמ' 275-277.
9. שם, עמ' 277.
10. לאה אתגר (ראה הערה 5 לעיל), עמ' 175-176.

קליין:

אם תהיינה יותר נשים, אני מניח שתהיינה יותר נשים בתפקידי עריכה.

זמיר:

אני לא בטוח שהמצב יהיה שונה במהות ממה שהוא כיום. יכול להיות שהאחרונים קצת ישתנו.

מרמרי:

התהליכים בעתון "הארץ" הם מאד מסורבלים ואיטיים. אני רק יכול להגיד, שבעתונות, היום, כמה מהעתונאים הטובים והרציניים ביותר - הן נשים.

בסופו של דבר נראה, כי למרות כל בעיותיהם ומאפייניהם הייחודיים של אמצעי התקשורת ושל דרכי השתלבותן של הנשים בתוכם, אין מסכת המסקנות כמו גם הפתרונות העולים מתוך דברי המרואיינים ייחודיים למקצוע העתונאות כלל ועיקר. הם משותפים לכלל הנשים המתמודדות על מקומן במעגל התעסוקה, כפי שקובע דו"ח הוועדה למעמד האשה:

המדיניות בנושא עבודת נשים צריכה אפוא לשלב אספקטים חברתיים וכלכליים, וזאת משום שבמערכת הגורמים המשפיעים על יציאת נשים נשואות לעבודה קיימים שילוב ויחסי גומלין בין המשתנים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים.

פיתוח השוויון בין המינים משמעותו רחבה ביותר, והוא גולש מתחום העבודה לחיי המשפחה והחברה. השוויון בהזדמנויות פירושו גישה וחשיבה חדשה על חלוקה של תפקידים, ויחס זהה לשני המינים בעבודה ובמשפחה. זאת ועוד, על החברה מוטלת החובה לאפשר לכל פרט, גבר או אשה, לעבוד בתנאים שווים. לפיכך, היא מחויבת להציע פתרונות חברתיים והסדרים מיוחדים, שיסייעו לאשה להתמודד בתנאים שוויוניים.

ההשתקפות המקצועית הספציפית של ההכללות העקרוניות מתוך דו"ח הוועדה למעמד האשה, באה לידי ביטוי בדבריו של עידו דינסצ'יק, עורך "מעריב", הכופר בהנחה בדבר תהליך הפמיניזציה בעתונאות בישראל, כפרט כאשר משווים אותה למקצועות המקובלים "נשיים" - כמו הוראה או סיעוד.

אי אפשר לדבר בעתונות על ממדים כאלה של נוכחות נשים כמיקצוע. אני גם לא יודע אם זה יגיע. סוג העתונות שהתפתח בשנים האחרונות, מה שקרוי ניו ג'ורנליזם, משנה את ההגדרות המקצועיות של העוסקים במקצוע. היום הרבה יותר חשוב, אם גם לשמחתי הרבה עדיין לא לגמרי דומיננטי, הסגנון, הגישה והכתיבה מאשר העבודה העתונאית האחרת - איסוף העובדות. זה אומר, שבמקצוע הזה אפשר היום לעסוק בהרבה פחות מקצועיות מאשר עסקו בו קודם. לכן, לפי דעתי, בגלל מצבן הירוד של הנשים במדינה באופן כללי ובמיוחד פה - יש להניח שנשים מוכשרות שאין זמןן בידן, יימשכו לעבודה הזאת בהיותה פחות ופחות מחייבת מבחינה מקצועית ובכלל האמור לגבי כתיבה מגוינת, חד שבוועית, גם אינה צמודה ללוח זמנים קשוח. הזמן - הוא המפתח. כל זמן שהאשה תהיה במצוקה מבחינת היכולת שלה לקבל בחברה הישראלית הזדמנויות שוות לגבר במצבה, תהיה העתונות המקצועית גברית יותר.